

ULUSLARARASI BAKALORYA DİPLOMA PROGRAMI

TÜRKÇE A DERSİ UZUN TEZİ

TOPLUMA VE ERKEKLERE GÖRE ERKEKLİK

Sözcük Sayısı: 4000

Kategori: 1

Araştırma Konusu: Zafer Doruk'un *Karsambaç* adlı yapıtı içerisinde yer alan *Berber Kemal*, *Guguklu Saat*, *Destan*, *Düztaban Zöhre*, *Bilyeler*, *Ayışığının Bilirkişiliği*, *Horoz* ve *İsmiyel* öykülerinde erkeklik algısının yansıtılmasında karakter kurgusunun incelenmesi.

Mayıs 2024

İÇİNDEKİLER

I. GİRİŞ	1
II. ADANA BÖLGESİ İLE ADANA HALKININ YANSITIMI	3
III. ERKEKLİK ALGISININ YANSITIMI	7
III.A. Toplumsal Bağlamda Erkeklik Algısının Yansıtımı	7
III.B. Bireysel Bağlamda Erkeklik Algısının Yansıtımı	13
IV. SONUÇ	16
V. KAYNAKÇA	18

I. GİRİŞ

Zafer Doruk'un öykülerini Toplumcu-Gerçekçilik Kuramı çerçevesinde yazdığı, eserlerinin içeriğinde de yaptığı söyleşilerde de görülmektedir. Bu açıdan Zafer Doruk, toplumsal gerçekliğin yansıtılmasını alışılmışın dışında, özellikle erkeğe karşı farklı bakış açıları ve sözcük seçimleriyle işleyen bir yazardır. Zafer Doruk, *Karsambaç* (2021) adlı yapıtındaki öykülerinde erkeğin bireysel ve toplumsal bağlamdaki durumunu Adana bölgesinin ve halkının özellikleriyle harmanlayarak işlemiştir. Zafer Doruk'un işlediği, alışıldık olmayan olarak nitelendirilen konu, toplumdaki ve erkeğin kendi içindeki erkek algısıdır. Günümüzdeki eserlerde toplumdaki cinsiyet algısı çoğunlukla kadın üzerinden anlatılırken Zafer Doruk'un erkeği merkeze alması daha önce ortaya çıkarılmamış bir bakış açısı oluşturmuştur. Bu yapıtta yer alan *Berber Kemal*, *Guguklu Saat*, *Destan*, *Düztaban Zöhre*, *Bilyeler*, *Ayıışığının Bilirkişiliği*, *Horoz* ve *İsmiyel* öykülerinde erkek odaklı bir anlatımla toplumdaki algıyı Adana uzamına bağlı kalarak yansıtması yazarı özgün yapan özelliğidir.

Kuramsal nitelikteki çalışmalarıyla tanınan edebiyatçı Ahmet Oktay'ın *Toplumcu Gerçekçiliğin Kaynakları* (2003) kitabında yer alan SSCB'li edebiyat kuramcısı ve yazar Boris Suçkov'un "toplumcu gerçekçi edebiyat, birey ile toplum arasındaki (...) karmaşık ilişkilerin bir çözümünü ve araştırılışını temsil eder." tanımından hareketle, Zafer Doruk'un *Karsambaç* adlı yapıtındaki öykülerde, dış gerçeklikteki ataerkil düzende çoğu sorumluluğun verildiği erkeğin kendi içindeki ve toplumun kalanıyla arasındaki çatışma yansıtılmaktadır. Bu yansıtım, öykülerdeki erkek karakterler ve bu erkeklerin durumu aktarılırken seçilen sözcüklerle sağlanmıştır. Öykülerde karakterler yansıtılırken diyaloglardan çokça yararlanılmış ve ortam tasviriyile desteklenmiştir. Bu ortamın Adana uzamını doğrudan yansıtması ve erkek karakterizasyonunda toplumsal özelliklere dikkat çekilmesi açısından öykülerin Toplumcu-Gerçekçilik Kuramıyla incelenmesi uygundur.

Karsambaç yapıtından seçilen yukarıda belirtilen öykülerde erkeklik algısı; erkeklerin onurunu koruma, sorumluluğunu yerine getirme, ailesine bakma, erkekliğini sürdürme çabaları etrafında işlenmiştir. Yapıtta üzerinde durulan erkeklik onuru algısı, erkekten beklentisi olan toplum ve bu baskıyı kendi içinde de yaşayan erkek karakterler aracılığıyla okuyucuya aktarılmıştır.

Toplumdaki cinsiyet rolleri sonucunda ortaya çıkan baskı konusunun işlendiği daha önceki çalışmalarda, genelde erkek baskıyı yapan konumda kurgulanmıştır. Bu nedenle bu yapıtın diğerlerinden ayrılan tarafının erkeğin baskıyı yapan değil baskıya uğrayan tarafta yapılandırılmış olması doğrultusunda bu çalışma, erkeğin toplum içinde ve bireysel olarak ele alınmasının incelenmesiyle oluşturulmuştur. Zafer Doruk, öyküleri için uzamı hayatın içinden seçtiğini ve bütünlüyci bir nitelikte kullandığını (Ergü, 2024) ifade etmiş ve bu yapıtında yer alan öykülerinde de Adana uzamını kuvvetli bir şekilde yansıtarak toplumda erkek algısı konusunu özgün bir şekilde işlemiştir. Bu bağlamda, hem yapıtın ismi olan “karsambaç”ın Adana bölgesine ait bir yiyecek olması hem de öykülerin içindeki bölge kültürünü yansıtan diğer sözcük seçimleri yapıtın genelinde uzam tasvirinin önemini göstermektedir.

Tez içinde, öncelikle belirli öykülerdeki Adana bölgesi ve halkının yansıtımı ve bunun öykü içindeki önemi incelenecektir. Daha sonra, Toplumcu-Gerçekçilik Kuramı kapsamında erkek karakterlerin tasarımı, bireysel ve toplumsal bağlamdaki durumları olarak ikiye ayrılarak seçilen diğer öykülerdeki yansıtılma şekilleri ele alınacaktır. Bu incelemeler, kurguda erkek karakterlerin yapılandırılması açısından “kurgusal yaratıcılık” bağlamında, kullanılan dil ve sözcük seçimleri açısından ise “dilsel yaratıcılık” bağlamında yapılacaktır. Sonuç olarak ise Zafer Doruk’un bu yapıtıyla dikkat çekmek istediği durum anlaşılmaya çalışılacaktır.

II. ADANA BÖLGESİ İLE ADANA HALKININ YANSITIMI

Zafer Doruk'un *Karsambaç* adlı yapıtındaki öykülerde, Adana bölgesindeki "erkeklik" algısı ve erkeğin onuru hem bölgenin kültürel özelliklerinin yansıtılmasıyla hem de erkek karakterlerin bireysel ve toplumsal durumlarının kurgulanma şekliyle verilmiştir. Bölgenin kültürel ve toplumsal özellikleri yansıtılırken özellikle bölge halkının karakter özelliklerine yer verilmiş ve halkın birbiriyle olan ilişkisi aktarılmıştır.

Bir bölgenin kültürü, barındırdığı toplumun karakter ve düşünce yapısını en çok etkileyen faktörlerdendir. Adana bölgesindeki toplumsal normlar da halkın hem bireysel hem toplumsal açıdan algılarını şekillendiren temel faktör olmuştur. Ataerkil olarak adlandırabileceğimiz bir toplum olan Türk toplumunda hem kadınlar hem erkekler üzerinde baskı oluşturan bir sistem oluşmuştur. Ataerkil toplum düzeni, genel olarak yorumlandığında erkeklerin lehine olan bir düzen iken erkeklere yüklenen sorumluluğun fazlalığı açısından ise üzerlerinde baskı yaratacak bir toplumsal algı oluşmasına sebep olmuştur. Adana gibi bu düzenin güçlü bir şekilde görüldüğü yerlerde alışılmışın dışında bir durumla karşılaşıldığında hem toplum tarafından hem de kendisi tarafından erkek yargılanmış ve toplumun iç içe, birbirinden haberdar olduğu bir yer olması sebebiyle de kalıplaşmış bir erkek profili ortaya çıkmıştır. Bu erkek profilinin yanında yer alan kadın da "erkekleşmiş" ve Adana bölgesinde "Adana adamı", "erkeklik onuru" gibi algılar toplumsal hayatın merkezine oturmuştur.

Karsambaç'ta yer alan *Destan* öyküsünde erkeklik algısının bölge insanını yansıtmada farklı bir bakış açısıyla ses bulduğu görülmektedir. Bölgede erkeklik algısının yalnızca erkekler için değil kadınlar için de geçerli olduğunu işleyen bu öyküde "Abla" olarak söz edilen genelevin kıdemlisi "Kocavezirli Yırtık Sabahat" karakterinin kurgusal ve dilsel biçimlendirilmesi, Adana bölgesinin "erkek" gibi kadın algısını yansıtmada önemli rol oynamaktadır. *Destan* öyküsü, bölge halkının onura

verdiği önemi aktaran bir kurguya sahiptir. Öyküde bu onur, “erkekleşmiş” kadını yansıtan Abla aracılığıyla aktarılmıştır.

Öyküde kurgusal yaratıcılık bağlamında “onurlu kadın” karakteri yaratma temel alınmıştır. Bu temelde en çok ön plana çıkan karakter Abla, erkek egemen toplumda kendini korumak için “erkekleşmesi” gerektiğine inanan ve gururunu, onurunu sert görünerek korumaya çalışan Adana kadınının temsili olarak kurgulanmıştır. Abla, kıdemlisi olduğu genelevde eskime korkusuyla kendisine tehdit olarak gördüğü sözlere sert bir tutum sergileyerek, hatta küfür ve dayak tehdidiyle karşı duran bir karakterdir. Bu “erkeksi” tavırlar Abla’ya söylettirilen dil seçimleri ve hareketleriyle verilmiştir: “Sana şimdi bir koyarım, bir de duvardan yersin, pis herif! Sen beni ne sandın!” (Doruk, 2021, s.21) “Beni aşağılayacak, bana lâf sokacak adamın Allahını şaşırırım, tamam mı?! Topunuz bir araya gelse benim elime su dökemez, lan dalyaraklar!” (s.22)

Kadının kendini savunmak için “erkek” gibi davranmasının gerekliliği toplumda kadını koruma görevinin erkeğe verilmesinden kaynaklanmaktadır. Güç göstergesi olarak “erkeklik” kullanıldığı için bir konuda üstünlük “erkeklik seviyesi”ne göre belirlenmektedir. Bu nedenle bir erkeğin onurunu koruyamaması erkeklüğinden azalma olarak görülmektedir. Öyküde de toplumdaki bu algı Abla’nın söyledikleri üzerine kimsenin bir şey söylememesiyle verilmiştir: “...erkekseleler lâfının üstüne lâf söylesinlerdi.” (s.22) Bu dil seçimiyle toplumdaki eril söylemler aktarılmıştır.

Düztaban Zöhre öyküsünde de kadının “erkekleşmesi” işlenmiş ve Adana bölgesinde bir kadının sosyal hayatta tek başına var olabilmesi için çoğu görevin verildiği erkek gibi olması gerektiği gerçekliği aktarılmıştır: “Zöhre’yi erkek çocuğu gibi yetiştirmiş, kuralları erkeklerin koyduğu kuşçular âleminde bir kızın neler yapabileceğini göstermek için kuşlara dair bildiği bütün incelikleri ona da öğretmişti.” (s.26)

Bu öyküde Düztaban Zöhre, Süslü Yakup karakteriyle karşılaştırılacak şekilde kurgulanmıştır. Erkekleşmiş bir kadın karakterle erkekliğini koruyamayan bir erkek karakter etrafında dönen bir çatışma ortamı yaratılmıştır. Toplumda birçok görevi erkeğin yapmasının yanında kadını koruma görevi de erkeklere verilmiş ve bu görevi koruma gereği öyküde kendi başının çaresine bakabilen bir kadın olan Zöhre üzerinde Süslü Yakup'un sorumluluk hissetmesiyle verilmiştir: “Sen bana babanın emanetisin. Erkeklerle dalaşıp başımı belaya sokma!” (s.27)

İki cinsiyet birbirinden ayrı değerlendirilemeyeceği için birine verilen görev diğerini de etkilemekte ve bu görev dağılımında bir değişiklik olduğunda bu iki cinsiyet arasındaki dengeler bozulmaktadır. Öyküde bu olay, Zöhre-Süslü çatışmasında Süslü'nün Zöhre'nin “kız başına” ondan daha başarılı olmasını kabullenemeyişiyle verilmiştir. Öyküde Süslü; hırslı, gururlu ve takıntılı birisi olarak kurgulanmış ve bu davranışlarıyla Adana erkeğinin kadına bakışı yansıtılmıştır. Süslü'nün Zöhre'ye karşı bakış açısıyla Adana halkını temsil etmesinin yanında öyküde kullanılan “kız başına”, “ev kızı”, “otursun şu kız evinde” gibi söz seçimleri de Adana uzamında kadına bakışı yansıtan diğer kullanımlardır.

Düztaban Zöhre öyküsünün Adana bölgesi ve halkının yansıtımında oynadığı bir başka rol ise bölgeye ait özellikler ve kullanımlar barındırmasıdır: “Sıcaktan ve sivrisinekten uyuyamayınca kalkıyor, kahvaltıdan sonra keyif çayımı alıp evin damına çıkıyorum.” (s.25) Adana bölgesinin iklim özelliklerini aktaran kullanımların yanında “evin damına çıkma” gibi çoğunlukla Anadolu'nun güneyi ve doğusundaki köylerde görülen dam şeklinde evlerden bahsedilerek Adana uzamına ait bir yerleşim şekli aktarılmıştır. “Bitişik komşunun radyosunda sabaha yaraşır fıkır fıkır bir türkü: Güvercin uçuverdi, kanadın açiverdi. Çay bardaklarında dönen kaşık sesleri türküye eşlik ediyor, avluları dolaşır evlerin açık pencerelerinden giriyor...” (s.25) alıntısında da Adana halkının birbiriyle ilişkisini yansıtan kullanımlara yer verilmiştir. Tekrar Adana uzamının yerleşim şekline dair bilgi veren bir

sözcük seçimi yapılmış ve avlu tipi evler arasında bir komşunun açtığı türkünün diğer mahallelileri de uyandırması kurgusuyla ise Adana halkının arasındaki yakın ilişki aktarılmıştır.

Adana bölgesi ve halkının kuvvetli bir tasvirinin yapıldığı bir başka öykü ise *Berber Kemal*'dir. Bu öykü genel anlamda incelendiğinde olay kurgusunun yanında bolca ortam betimlemesi ve toplumun davranış biçiminin aktarımı görülmektedir. Adana halkının karakter yapısının yansıtılması için bir öykü içerisinde iki farklı Berber Kemal'in kurgusu verilmiş ve bu kurgular doğrultusunda halkın tutumu aktarılmıştır.

Öyküde başlangıç ortam tasviriyle yapılmıştır: “Damlarını asma çardaklarının süslediği, yaseminlerin, hanımellerinin, sarmaşık güllerinin avlu duvarlarından sokağa sarktığı tek katlı, küçük evlerin arasından yürürken günün yorgunluğunu unutuyordum.” (s.7) Adana halkının yaşadığı ev şekli ve bu bölgeye özel olan dam ve avlu tipi evlerden bahsedilmesiyle okuyucu için kurgunun daha gerçekçi olması amaçlanmıştır. Adana toplumunu yansıtan bir diğer bölüm ise anlatıcının Berber Kemal hakkında varsayım yaparak kendisinin ayrı bir hikâye kurguladığı yerde görülmektedir: “...tırışlarını olur, kebaplarını yer, rakılarını içer, biner arabalarına memleketlerine dönerlerdi. Şifalı bitkilerden saçkıran kremi, ülser şurubu, basur merhemi, saç boyası yapar; diş çeker, sünnet ederdi.” (s.9) Bölge kültürünü yansıtan kebab yeme, rakı içme gibi aktivitelerin yanında dönemin berberlerinin toplum içindeki değeri ve halkın sıcak ilişkisi aktarılmıştır. “...arkaya taranmış briyantınli saçları, Ayhan Işık tarzı bıyığıyla...” (s.9) gibi kullanımlarla ise dönemin Adana'sındaki erkeklerin görünümündeki özellikler verilmiştir.

Öyküde net bir şekilde Adana halkının tutumunun yansıtıldığı bölümler vardır: “Ölen çocuk mahalledendi. Buradakiler bize tavırlıdır. Müşteri gelse bize eski dükkândan gelir.” (s.13) Bu öyküde Berber Kemal, kazara bir müşteriyi öldürmesinin ardından cezaevine yatmış ve bunun üzerine babası

onun adına bir berber dükkânı açmıştır. Bu alıntıdaki kısımda ise Kemal'in babası anlatıcıya olayı ve neden müşterileri olmadığını anlatmaktadır. Kemal'in babasına söylenen sözlerle Adana halkının kendi içlerindeki yakınlıkları ve içlerinden birine zarar geldiği takdirde olayın hepsini ilgilendirmesi gerçekliği aktarılmıştır. Bu kurguyla okuyucunun Adana toplumunun karakter yapısını daha iyi anlaması sağlanmıştır.

Öykünün biraz daha ilerisinde de uzam tasvirine devam edilmiş ve kültürel özellikler taşıyan sözcük seçimleriyle okuyucuya verilmiştir: “Önce zurnacı ağır bir halay taksimi geçer. (...) yanık bir uzun hava çeker, mahallenin bıçkın delikanlıları bellerinden silahlarını çekip, ‘Yaşşaaa, nuroool, varooool!’ nidaları arasında havaya takır takır mermi saydırır. (...) tek damlasını dökmeden döne döne Çukurova çiftetellisi oynardı. (...) zurnacı kulağına kadar sokulup bir Gâvurdağı taksimi geçer. (...) naralar, ıslıklar, zılgıtlar eşliğinde” (s.10) Öykü boyunca Adana bölgesi ve halkı hakkında kültürünü yansıtabilecek sözcükler kullanılmış ve Adana kültürünün bu kadar detaylı verilmesiyle halkın içindeki kadın, erkek, genç, yaşlı, herkesin karakter yapısının anlaşılması sağlanmıştır. “Baraj Çamlığı” “Toros dağları” “yaylaların baharı” “Türkmen yiğitleri” (s.11) “Arasta” “Küçüksaat” (s.13) gibi söz seçimleriyle ise dış gerçeklikteki Adana uzamı öykünün içine katılarak sosyo-kültürel özelliklerin anlaşılması kolaylaştırılmıştır.

III. ERKEKLİK ALGISİNİN YANSITIMI

III.A. Toplumsal Bağlamda Erkeklik Algısının Yansıtımı

Erkekler yüzyıllardır toplumda baskın tarafta yer almıştır. Dolayısıyla modern dünyada ataerkil toplum düzeninden çıkamamış halklarda hâlâ erkeğin kadından daha etkin olması, daha fazla sorumluluğu olması, ailesine bakması gibi gereklilikleri olduğu algısı sürmektedir. Bu algının erkek üzerinde yarattığı baskıyla ise erkekler arasında gerek dayanışma gerek çatışma yaşanmaktadır.

Karsambaç yapıtında yer alan *Guguklu Saat*, *Ayıışığının Bilirkişiliği* ve *İsmiyel* öyküleri, erkeklerin çevresindeki diğer insanlarla arasındaki ilişkiyi ve erkeğe toplum içindeki yaklaşımı işlemektedir.

Guguklu Saat öyküsü, Arasta'da uzun süredir kebabçılık yapan Veysel Usta'nın ağzından saygı duyduğu Tahir Amca karakterinin derdini dinlemesini anlatmaktadır. Öyküde, kurgusal yaratıcılık bağlamında, kurgulanan erkek karakterlerin birbiriyle ilişkisi ve birinin diğerine karşı bakışı işlenmektedir. Öykünün anlatıcısı Veysel Usta olsa da odaklanılan figürü Tahir Amca'dır ve bu karakterlerin kişiliğinin yansıtılması için, dilsel yaratıcılık bağlamında, diyaloglarla Veysel Usta'nın Tahir Amca hakkındaki görüşlerinin belirtildiği iç monologlarda kullanılan sözcük seçimleri önemlidir.

Öyküde Veysel Usta'nın Tahir Amca'yla karşılaştırdığı babasıyla ortak ve zıt özellikleri verilmiştir. Tahir Amca, toplumda saygı duyulan ve “az çok mürekkep yalamış, memurluk yapmış” (s.16) gibi ifadelerle halkta imrenilen özelliklere sahip bir karakter olarak kurgulanmıştır. Veysel Usta'nın babasıyla Tahir Amca arasında bağlantı kurmasının sebebi şöyle verilmiştir: “Kimi zaman tavırlarını, duruşunu, bazen yüzündeki ifadeyi babama benzetirdim, müşteriler arasında onu kendime daha yakın bulurdum.” (s.16) Tahir Amca'yla baba arasındaki benzerlikler dış özellikler olarak verilirken kişilik açısından zıt olacak şekilde kurgulanmışlardır: “Kibar adamdı, duyguluydu, şair ruhluymdu. Çakırkeyf olduğu saatlerde bazen bir şairin adını anar, sonra kısa bir şirini okurdu. Bu yönleriyle babama hiç benzemezdi. Babam aksi, inatçı herifin tekiydi, şarap şişesini açarken mantar tıpasını içine düşürüyorum diye beni az dövmediydi.” (s.16) Bu karakter özelliklerinden hareketle, Tahir Amca'nın her yönden örnek bir karakter olarak kurgulandığı, babanın ise tipik sert Anadolu erkeği olarak kurgulandığı görülmektedir.

Öyküde Veysel Usta'ya "bu haline alışık olmadığımızdan" "ilk kez otuz beşlik istediğine tanık oldum" "hali bana dokunmuştu" (s.16) gibi söz seçimleri kullanılmasıyla Adana halkının birbiriyle yakınlığı gösterilmiş, ayrıca Tahir Amca'nın Veysel Usta'ya anlattığı konunun "müstehcen" olmasıyla bu yakınlığın seviyesine vurgu yapılmıştır. Bu olayın Tahir Amca'yı hiç olmadığı kadar etkilemesi ve bunu birine anlatacak kadar önemli görmesi de toplumda cinselliğin erkek kimliğinin büyük bir parçası olarak görülmesinden kaynaklanmaktadır: "Anladım ki benim için hayat o an durmuştur." (s.18) Bu kuvvetli dil kullanımıyla erkek onuru ve toplumda erkekliğin cinselliğe bağlanmasına dikkat çekilmiştir.

Bu öyküde toplumda erkeğe verilen rollerden dikkat çekilmek istenileni kadının partneri olma görevi olmuş ve bu görevdeki başarıyı cinselliğe bağlı görme aktarılmıştır: "Bir ömür kahrımı çekmiş, çok afedersin, benim küçük Tahir kaldırıp da başını şöyle bir bakmıyor." (s.18) Bu sözle de eşinin kahrını çekmesinin karşılığını, iyi koca olmayı yalnızca cinsellikle başarabileceği algısı gösterilmiştir. Veysel Usta'yla Tahir Amca'nın dertleşme kurgusuyla ise toplumda erkek dayanışmasına örnek verilmiş ve "Söyleyecek şey bulamadım." (s.19) gibi kullanımlarla bu tip olaylara dışarıdan nasıl bakıldığı aktarılmıştır.

Ayıışığının Bilirkişiliği öyküsünde odaktaki erkek, aile babası rolüyle ön plana çıkarılmıştır. Bu öykü, çocuklarına bakmak için her zaman çalışan, geçimini sürdürmek için çaba gösteren bir adamın başına gelen talihsiz bir olayı anlatmaktadır. Babalık görevini ve evi geçindirme sorumluluğunu yerine getirebilmek için kendinden taviz vermek zorunda olma durumu, kurgusal yaratıcılık bağlamında öykünün odak figürü "Adam" aracılığıyla yansıtılmıştır. Öykü, başta üçüncü tekil şahıs bakış açısıyla yazılırken öykünün ortasında anlatıcı Adam'ın çocuğu olmuştur ve Adam'ın kişiliği aktarılırken kullanılan dil seçimi çoğunlukla çocuğunun gözünden olacak şekilde verilmiştir.

Öyküde Adam dış gerçeklikteki kendi ve ailesinin yaşamını sürdürebilmesi için devamlı çalışmak zorunda olan erkekleri temsilen kurgulanmıştır. Adam'ın, fabrikada işçi olarak çalışmakta olduğu ve öyküde “Yarın Anneler Günü’ymüş” (s.42) denilmesinden anlaşıldığı üzere cumartesi günleri bile akşama kadar fabrikada çalıştığı gösterilmektedir. Adam, bu kurguda da görüldüğü üzere zorlu şartlar altında yaşayan ve bütün hayatını para kazanmaya adanmış birisi olarak kurgulanmıştır: “Adam butlara dokunmuyor. Arkadaşının tabağındaki butlar da duruyor. Birbirlerine bakıyorlar. Arkadaşı, ‘Şu butları kağıda sar götür, çocuklar yer,’ diyor.” (s.41) Burada Adam'ın fabrikada arkadaşıyla, çıkan tabildotta düzgün bir yemek olunca kendileri yemek yerine çocuklara götürmeye karar vermeleri, ailelerini -özellikle çocuklarını- kendi ihtiyaçlarının önüne koymaları açısından önemlidir. Bu kurguyla, Adam'ın karakter yapısı ve aile babası rolüne bağlılığına dikkat çekilmiştir.

Adam'ın aile babası rolü yalnızca maddi açıdan değil, manevi açıdan da verilmiştir. Fabrikadan eve dönünce çocuğuyla zaman geçirmesi, “Sarı oğlum benim!” (s.41) gibi yakınlığı hissettiren söz kullanımları veya çocuğunun yaptığı resmin her detayıyla ilgilenmesi kurgusuyla ailesiyle arasındaki ilişki aktarılmıştır. Adam'ın yalnızca çocuğuyla değil, eşiyle konuşması ve daha sonra da annesiyle konuşma şeklinden ailesinin tamamının onun için önemi gösterilmiştir.

Öykünün yazılma şekli alışılmışın dışındadır ve Adam'ın günü anlatılırken araya eş zamanlı gerçekleşen başka bir olay daha sokulmuştur. Bir polis grubunun militanların barındığı eve baskını anlatan bu olayın, Adam'ın anlatıldığı yerde “Dışarıdan sesler geliyor. ‘Sen de duyuyor musun?’ diyor adam.” (s.42) sözünün kullanılmasıyla asıl kurguyla aynı ortamda gerçekleştiği gösterilmiştir. Bu iki kurgu, polislerin Adam'ın evini basmasıyla birleşmiş ve öykünün kırılması gerçekleşmiştir. Öykünün bu noktasında anlatıcı üçüncü tekil şahıstan Adam'ın çocuğuna geçiş yapmış ve şimdiki zaman kipi kullanımını bitip olayın yirmi yıl önce olduğu belirtilmiştir. Öykünün anlatımında anlatıcı ve zamanın

alışılmadık bir şekilde değiştirilmesi okuyucuda ilgi uyandırmak amacıyla yapılmış ve öyküye özgünlük katmıştır.

Öykünün çocuk tarafından anlatılmaya başlandığı yerde erkeğin aile babası olma rolünün verilmesi için başka bir karakter daha kullanılmıştır. Adam'ı vuran polis da Adam'inkiyle aynı yaşta bir oğlu ve karısı olacak şekilde kurgulanmıştır. Bu kurguyla ana olayın arka planında her karakterin kendi ailesinin olduğu gösterilmiş ve duruşmayı beklerken bu ailenin mutsuz olması detayı verilerek polisin de ailesindeki önemine dikkat çekilmiştir.

Öyküde geçim sıkıntısı yaşayan Adam'ın devamlı çalışmak zorunda olması, polislerin suçsuz yere Adam'ı vurması, bunun telafisi için Adam'ın eşine tekliflerde bulunulması ve bu olayın duruşmasının sonunda bir suçlu bulunmaması gibi kurgularla siyasal bozukluklar işlenmiş ve öykünün dış gerçekliği eleştirel bir biçimde yansıttığı açıkça gösterilmiştir. Böyle bir olayın kurgulanarak öykünün eleştirel özelliğinin ön plana çıkarılmasıyla erkeğe toplum tarafından atanan roller ve görevlerle hayatının nasıl bir hâl aldığının da eleştirisi yapılmıştır.

İsmiyel öyküsü de *Ayışığının Bilirkişiliği* öyküsü gibi erkeklik algısını hem para kazanmada hem de aile ilişkileri içinde konu alan bir öyküdür. Anlatıcı odak figürlerden olan “baba”nın oğludur, diğer odak figür ise İsmiyel'dir. Bu öykü, cezaevindeki kardeşi aracılığıyla İsmiyel ve Memet'le tanışan babanın iş kurma macerasını anlatmaktadır. Öyküde, kurgusal yaratıcılık bağlamında, kurgulanın baba karakteriyle toplum tarafından erkeklere verilen iş sahibi olma görevini yerine getirmeye çalışırkenki durumu ve kurgulanan İsmiyel karakteriyle ise aile içinde ağabey olmanın getirdiği sorumluluk, beklenti işlenmektedir. Dilsel yaratıcılık bağlamında da diyaloglar ön plana çıkmaktadır.

Öyküde İsmiyel, Memet ve babanın birlikte kurduğu işin sahtekârlık üzerine kurulu olmasıyla dış gerçeklikteki dürüst yollarla iş kurmanın ve para kazanmanın zorluğu sebebiyle insanların böyle yollara başvurması yansıtılmıştır. Babaya öykü boyunca devamlı “başımıza ateş yağacak” sözlerinin söylettirilmesiyle halktaki dini inanç dolayısıyla “günah işleme”nin bu tip bir şeyle sonuçlanacağı düşüncesi yansıtılmış ve kurgusal yaratıcılık bağlamında öykünün ilerleyen yerlerinde gerçekten bu söze uygun şekilde kazançlarının saklandığı baraka yanmıştır. İş sahibi olma gerekliliği algısına uygun bir şekilde bu olay sonrasında Memet, baba ve İsmiyel’e yeni bir iş sağlamıştır. “Babam ilk kez bir işyerinin patronuydu...” (s.60) sözünde de ön plana çıkarıldığı üzere yeni işin -bu sefer sahtekârlık içermeyen bir işin- patronu olma durumu babanın karakteri için önemli bir dönüm noktası olarak gösterilmiştir.

Bu öykünün odadaki diğer erkek karakteri olan İsmiyel için ise öykünün sonunda kardeşlerinin onu bulmaya gelmesiyle temsil ettiği rol belirtilmiştir. İsmiyel, ağabeylik görevini yerine getirmeyen birisi olarak kurgulanarak babanın iş bulmasına olanak sağlayan ağabeyi Turan ile zıtlık içinde yapılandırılmıştır. Toplumun bir ağabeyden beklentisinin temsili olarak Turan kurgulanmış ve kardeşine yardım etme görevini yerine getirdiği gösterilmiştir. İsmiyel ise Turan’ın tersine kardeşlerini kandırıp paralarını çalan birisi olarak kurgulanmıştır: “Bu dinsiz imansız mecbur kaldık, hatırı sayılır bir para teslim edip İstanbul’a gönderdik. Gidiş o gidiş! (...) Kardeş kardeşe bunu yapar mı?” “Yaşca da bizden büyüktür ha, dayı. O bize akıl vereceğine...” (s.61) Bu sözlerde de görüldüğü üzere bir ağabeyden beklenen davranış biçimi kardeşlerine yol göstermek iken İsmiyel bunun zıddını yapmıştır.

İsmiyel’in öykü boyunca hiç iletişim veya kimseyle bağ kurmaması ve yalnızca işine odaklanması kurgusuyla manevi değerlerinin yerini parayla doldurduğu gösterilmiştir. “Durumu kavrayınca içeri koşup şilteyi kaldırdı, yarısı yanmış para destesini avuçladı, söndürmek ister gibi

göğsüne bastırıldı.” (s.60) Bu kurgudan da anlaşıldığı üzere İsmiyel, parayı kendi sağlığından bile değerli gören birisi olarak kurgulanmış ve bunun aracılığıyla maneviyata değer verip cezaevinde bile kardeşine sahip çıkan Turan ile yalnızca maddiyata önem veren İsmiyel karşıtlığı oluşturulmuştur.

III.B. Bireysel Bağlamda Erkeklik Algısının Yansıtımı

Uzun süre toplumun normlarına uymuş ve algılarını benimsemiş insanlar bir süre sonra toplumun yaptığı baskıyı kendisi devralır. Birisinin ondan beklentisi olmasa bile alıştığı ortam dolayısıyla kendi kendine sorumluluklarını hatırlatır ve kendini buna zorunlu hisseder. Toplumda erkeklere çokça görev dayatılması sebebiyle de erkeklerde bu baskıyı kendisinin yapmaya başlaması görülebilmektedir. *Karsambaç* yapıtında yer alan *Bilyeler* ve *Horoz* öyküleri, erkeklerin kendilerine dayatılan rolleriyle yaşadıkları iç çatışmalarını ele almaktadır.

Horoz öyküsü, *Guguklu Saat* öyküsündeki odak figürü işleyen bir diğer öyküdür. Bu öykünün de konusu *Guguklu Saat* öyküsündeki gibi Tahir Bey’in eşiyle cinsel ilişkiye girme çabasının başarısız olması olayı etrafında dönmektedir. Öyküde, kurgusal yaratıcılık bağlamında, Tahir Bey’in eşinin yatakları ayırmasından sonra kendisini horoz dövüşünde ölümden kurtardığı bir horozla bağdaştırması işlenmektedir. Dilsel yaratıcılık bağlamında ise konu, Tahir Bey’in horoza derdini anlatırkenki monologlarıyla verilmektedir.

Bu öyküde, *Guguklu Saat* öyküsündekinin aksine Tahir Bey’in yaşadığı olayın etrafındakiler tarafından incelenmesi değil, kendi iç çatışmasıyla verildiği görülmektedir. Bu iç çatışma hem Tahir Bey’in hissettiklerinin aktarımı hem de kendisini bir horoza anlatma kurgusuyla verilmiştir. Tahir Bey, hassas ama erkekliğini korumak isteyen bir karakter olarak yapılandırılmıştır: “Karısına kırgındı ama bunu ona tavır olsun diye yapmıyordu; dışarı çıkmak istiyordu, hepsi bu.” (s.51) Bu sözde de görüldüğü üzere bir kırgınlık-erkeklik çatışması yaşamaktadır. Bu çatışmayla Tahir Bey’in onlara

dayatılan roller dolayısıyla kendisine baskı yapan erkek temsili güçlendirilmiş ve nasıl hissettikleri yansıtılmıştır.

Öyküde, Tahir Bey'in kafasını dağıtmak için dışarı çıkması üzerine Horozcular Kahvesi'nde mağlup olan bir horozun öldürülmek üzere oluşuna şahit olması görülmektedir. Horoz dövüşüyle ilgisi olmayan Tahir Bey, horozu kurtarmıştır. Tahir Bey'in hassas olduğu bir anda “zavallı” bir horozu kurtarması ve sonrasında onunla dertleşmesi kurgusundan bu horozu kendisiyle bağdaştırdığı çıkarılmaktadır: “Gene de haline şükret, beterin beteri var. Elli yıl aynı yastığa baş koyduğum karım, söylemesi ayıp, geçen gece benim kuş ilk kez havalanmayınca kalktı ne dedi biliyor musun? ‘Tahir Beeey, Tahir Beeey, demek bu işin ömrü de buraya kadarmış!’” (s.55) Tahir Bey'in *Guguklu Saat* öyküsünde de burada da eşinin söylediği söz üzerinde bu kadar durması kurgusuyla erkekliğinin cinselliğe bağlı olduğunu düşündüğü vurgulanmıştır. Her iki öyküde de Tahir Bey'in bu konu üzerinde düşünmesi, toplumda Tahir Bey gibi hayatın anlamını tamamen cinselliğe bağlayan erkeklerin yansıtımı için kullanılmıştır.

Bilyeler öyküsünde erkeklerin kendilerine yaptıkları baskı İhsan'ın babası aracılığıyla aktarılmıştır. Öyküde anlatıcı olan bir erkek çocuğu ve arkadaşı Alican'ın oyunlardaki rakipleri olan İhsan'ın babasını görmek için beklemesi anlatılmaktadır. Öyküde, kurgusal yaratıcılık bağlamında, onlara dayatılan roller doğrultusunda erkeklerin bu rollere uymadıklarında utanç duymalarını temsilen kurgulanan İhsan'ın babası karakterinin toplumdaki tepki alma korkusuyla yaptığı davranışlar işlenmiştir. Bu konunun yansıtımında, dilsel yaratıcılık bağlamında ise anlatıcı çocuğun düşünceleri ve İhsan'ın babasıyla annesi arasındaki diyaloglar kullanılmıştır.

Öyküde İhsan'ın babası merak edilen, hiç görülmeyen bir insan olarak kurgulanmıştır. Anlatıcı çocuk ve Alican'ın onu görmek için gece boyunca beklemesi ve anlatıcı çocuğun “Senin baban sizi

terk edip gitmiş, sen bizi kandırıyorsun!” (s.36) sözüyle de bu kurgu desteklenmiştir. Öyküde İhsan her oyunda anlatıcı çocuk ve Alican’ı yendiği için sinir olunan bir karakter olarak kurgulanmıştır ve anlatıcı çocuk İhsan’ı yaralamak için böyle bir şey söylemiştir. Anlatıcı çocuğun bu konuyu İhsan’ın üzülmeye için kullanması kurgusuyla toplumda “babasızlık”, “terk edilme”, “bir erkeğin babalığını yapmaması” durumlarının ayıplandığı ve bir eksiklik olarak görüldüğünün yansıtımı için kullanılmıştır. Bu yansıtımla tekrardan toplum tarafından erkeğe verilen bir rol ve buna yaklaşım gösterilmiştir.

Öyküde İhsan’ın babası üzerinden verilen bir başka rol ise iş sahibi olma zorunluluğudur. Anlatıcı çocuk İhsan’a babasının olmadığını söylediğinde İhsan’ın “Lokantası varmış babasının. Evden sabaha karşı çıkar gecenin bir yarısı dönermiş. Bazen lokantada kalırmış.” (s.36) açıklamasıyla savunma yapmasında da görüldüğü üzere öyküde bir iş sahibi olma vurgusu vardır. Öykünün ilerisinde ise bunun karşıtı olacak şekilde İhsan’ın babasının yargılanma korkusuyla sabah erken çıkıp gece geç dönerek işsizliğini saklamaya ve onurunu korumaya çalışması kurgusu verilmiştir: “Yaramı bir de sen deşme! İş buldum da gidip çalışmıyor muyum? Gece gündüz dolaşmaktan ayaklarıma kara sular indi. Karısı çamaşıra gidiyor, koca adam evde boş oturuyor demesinler diye erken gelemiyorum eve.” (s.39) Bu sözde de açıkça görüldüğü üzere İhsan’ın babası, bu durumu bir utanç kaynağı olarak görmekte ve elinde olmayan bir durum olmasına rağmen toplum tarafından normalleştirilen tipik erkek algısına uymaması sebebiyle kendini suçlamaktadır. Bu kurgu ile, erkeklerin onlara dayatılan görevleri yerine getirmeyi hayatlarındaki en önemli konuma koymaları ve bu rolü benimseyip toplum yerine kendilerine baskı yapmaları aktarılmıştır.

IV. SONUÇ

Toplumcu-Gerçekçi yazar Zafer Doruk, *Karsambaç* adlı yapıtında erkeğin bireysel ve toplumsal bağlamdaki durumunu okurlara aktarırken Adana bölgesinin ve halkının özellikleriyle destekleyerek toplumdaki cinsiyet rollerinin erkekler üzerindeki etkisi konusuna yeni bir bakış açısı kazandırmıştır. Öykülerinde çeşitli konularda başarısız olmuş insanlar kurgulayarak hayatın temposu içinde fark edilmeyen ayrıntılara dikkat çeken bir yazar (Atalay, 2021) olan Zafer Doruk, farklı öykülerde hem toplum tarafından erkeğe yaklaşımı hem de kendisi tarafından erkeğe yaklaşımı ataerkil toplum düzeninde erkeğe dayatılan görevler bağlamında anlatarak okuyucusuna aktarmıştır. Bu aktarımı özellikle Adana dış gerçekliğinden birçok özellik barındıran ve hayatın içinden gelen öykülerle yaptığından dolayı kurgusal gerçekliği dış gerçekliğe bağlı olacak şekilde yapılandırmıştır.

Yapıtaki öykülerin konusu, erkeklerin yükümlülükleri doğrultusunda hissettikleri ve yaşadıkları durumlar olduğu için yapıt süresince üzerlerindeki bu baskıya bakışın nasıl olduğu görülmektedir. Zafer Doruk, bu baskıyı yansıtırken çoğu karakteri erkek olarak kurgulamış ve erkek olmayanları ise ya erkeğin yanındaki figür olarak ya da “erkeksi” bir kadın olarak yapılandırmıştır. Bu kurgusal seçimle verilmek istenilen mesajın okuyucuya aktarılması kolaylaştırılmış ve dikkat tamamen erkek karakterlerin yaşadıkları üzerine çekilmiştir.

Orhan Kemal Öykü Ödüllü bir yazar tarafından kaleme alınan yalın ama Yaşar Kemal, Orhan Kemal gibi akışkan, hareketli ve güçlü bir yapıdaki *Karsambaç*, sınırlandırılan bu öyküler dışında diğer öykülerde de olay örgüsü toplum tarafından erkeğe biçilen roller etrafında şekillendirilmiştir. yapıtın tamamında bu konu toplumdaki normlara uyan karakterler ve uymayan karakterler olarak iki zıt açıdan incelenmiştir. Bu karşıtlıkla toplumun beklentisi ve bu beklentiyi karşılamayınca hissedilen duygular verilmiş, toplumdaki baskının erkekler üzerindeki etkisi iletilmek istenmiştir. Öykülerde erkeklerin bu rollerden çoğunlukla kötü etkilendiği ve bunu bir zorunluluk olarak görüp başarısız

olunca kendilerin suçladıkları vurgulanmıştır. Bu öyküler aracılığıyla erkeklere biçilen rollerin bir yükümlülük olmaması gerektiği, ataerkil toplum düzeninin yalnızca kadınlar için değil, erkekler için de zorlayıcı bir düzen olduğu düşüncesi aktarılmıştır. Erkekliği belirleyici nitelikler olarak toplumun dayattığı rollerin baskın olması değil, herkesin kendisi olduğu için değerli bir birey sayılması gerektiği savunulmuştur. Dolayısıyla, bu öykülere göre toplumdaki erkeklik algısı yalnızca hayatın bir parçası olarak görülmeli ve bir erkeğin karakterini oluşturan temel unsur hâline gelmemelidir.

V. KAYNAKÇA

Atalay, G. (2021, Ağustos 19). Zafer Doruk: “Öyküler Bir Sorunun, Bir Sıkıntının, Bir Derdin Çevresinde Dönüyor.” <https://dinozor.org/2021/08/19/zafer-doruk-oykuler-bir-sorunun-bir-sikintinin-bir-derdin-cevresinde-donuyor/>.

Doruk, Z. (2021). *Karsambaç*. Sel Yayıncılık.

Ergü, M. (2024, Şubat 11). Doruk: “Öykülerimde sahne kurmayı, karakterleri konuşurmayı seviyorum.” www.dibace.net/soylesiyorum/doruk-oykulerimde-sahne-kurmaya-karakterleri-konusturmayi-seviyorum/.

Oktay, A. (2003). *Toplumcu Gerçekçiliğin Kaynakları*. Everest Yayınları.